

Трегубов Д.Г., к.т.н., викладач кафедри процесів горіння Університету цивільного захисту України

Жернокльов К.В., к.х.н., ст. викладач кафедри процесів горіння Університету цивільного захисту України

АДАПТАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ВЕКТОР ВИХОВАННЯ ДІЄЗДАТНОГО ПРАЦІВНИКА МНС

Актуальність розвитку адаптивних здібностей майбутнього працівника МНС обумовлюється не лише необхідністю готовності до свідомих дій в умовах можливої надзвичайної ситуації, але й станом суспільства, в якому людина буде здійснювати професійну та загальну життєдіяльність.

У сучасних умовах постіндустріальної стадії розвитку суспільства проблема адаптованості людини набуває додаткової актуальності, оскільки знання і інформація стають вкрай необхідними, професійний розподіл заступає класовий, сфера послуг переважає сферу виробництва, але теж потребує високої освіти. Життя постає перед людиною, як низка мікро- та макро- надзвичайних ситуацій, робітники МНС зіткаються додатково з ними ще й на професійному рівні.

Надзвичайною ситуацією, у вузькому розумінні, можна вважати такі обставини, що виникають протягом суспільного життя у природному середовищі, які вимагають швидкого прийняття рішень та професійного втручання; у широкому - будь які зовнішні обставини, що можуть сильно вплинути на звичайний стан людини. Така концепція стоїть близько до положень конфліктології, за якою наявність у житті конфліктів вимагає компромісів, необхідності враховувати у власних діях інтересів інших людей, суспільних об'єднань, держави, вимог природоохоронної сфери. Тому сучасний стан суспільства потребує від людини знань, вміння орієнтуватися в потоці інформації, внутрішнього і зовнішнього динамізму, врівноваженості, комунікабельності, професіоналізму, компетентності. На наш погляд людина буде більш корисною на робочому місці, успішною в житті, якщо буде мати відповідні здібності до адаптації.

В той же час, на працівника МНС покладено “забезпечення реалізації державної політики у сфері техногенної, пожежної і промислової безпеки, цивільного захисту населення і територій від ситуацій техногенного та природного характеру...”. Відповідно, центральною проблемою постановки освіти у системі МНС є спрямованість на розвиток безпеки, захисту країни в цілому, ціннісні орієнтири та соціальні відносини у ній і, в той же час, розвитку не стільки власне відомства, скільки самої особистості та Українського суспільства. Більш того, навчання повинно бути спрямоване не лише на виховання гармонійної особистості, але й на її гармонійну інтеграцію у суспільстві. Тобто навчання повинно мати характер соціалізації – як створення можливостей для адаптації у суспільстві (як середовищі виникнення

надзвичайних ситуацій) та професійній сфері в широкому колі внутрішніх, зовнішніх умов та обставин, що швидко змінюються.

Становлення людини визначається адаптивною діяльністю предметно- та духовно-практичного напрямків. Внутрішні та зовнішні зміни повинні викликати в людини позитивну, продуктивну тривожність. Адаптація людини – це процес початку розвитку, збереження станів фізичного, духовного, соціального, професійного благополуччя на основі фізичних, духовних, інтелектуальних, освітніх змін у людині, як реакція до вимог природи або суспільства. Стану людини з розвинутою здібністю до адаптації властиві менші внутрішні зусилля та час досягнення стану адаптованості, більша ефективність процесу адаптації за рахунок достатнього когнитивного ресурсу та функціонального надлишку. Чим швидше людина переведе невідому задачу в конструктивний напрямок пошуку шляхів вирішення, тим швидше буде досягнутий стан адаптованості та початок позитивного рішення проблеми.

Майбутній працівник МНС зіткається з проблемами адаптації при вступі до навчального закладу, протягом навчання, дорослішання, збільшення об'єму знань, вмінь, при переході між навчальними закладами, при випуску у “великий світ” та професійній роботі. Проаналізуємо, яку освіту він отримує у вищих навчальних закладах (ВНЗ) МНС і як це відповідає проблемам, з якими зіткаються випускники. Молода людина потрапляє у світ професійних вимог, соціальних інститутів, боротьби за соціальний та економічний статус, бюрократії, експлуатації людини людиною, обману, ймовірних крадіжок, бандитизму... Виходячи з цього, по-перше, працівнику МНС необхідні знання щодо закономірностей виникнення та розвитку надзвичайних ситуацій, шляхів їх попередження, або припинення. По друге - виникає необхідність вміння захищати власні інтереси та на професійному рівні – суспільства в цілому. Тому людина у процесі адаптації у суспільстві повинна бути активною (але активність людини ще не означає наявність адаптації).

З огляду на те, що стану адаптованості властивий емоційний комфорт, впливає необхідність вміння задовільнятись малим, зберігати внутрішню рівновагу, але й бачити можливості для духовного і матеріального розвитку. Успішність та емоційна стабільність людини визначається не лише рівнем її знань, вмінь, навичок, здібностей – але й духовним та фізичним здоров'ям. Так, з розвитком техніки середньостатистична людина все менше рухається, фізичний розвиток нібито стає непотрібним, відбувається природна адаптація до таких умов. Тобто природна адаптація не завжди є корисною, людина сама повинна вміти зберігати внутрішню рівновагу.

Адапованість людини до професійних та суспільних умов існування визначається компетентністю, розумінням себе та іншої людини, вмінням будувати, прогнозувати, аналізувати власну кар'єру, рівнем емоційно-вольових та соціально-комунікативних здібностей. Духовність людини тісно пов'язана з поняттям культури. В той же час, культура – це сукупність небіологічних засобів людської діяльності, необхідних для адаптації. За час еволюційного розвитку

людини виник новий вид адаптаційної діяльності – пізнавальна, який визначається допитливістю, спостережливістю, інтелектуальними здібностями. Чомусь зі зростанням дитини менша увага приділяється розвитку інтелектуальних та творчих здібностей. У ВНЗ цим майже не займаються – нібито майбутнім науковцям це не знадобиться.

Загальною рисою впровадженого зараз процесу навчання є орієнтація на набуття учнем знань, вмінь та навичок. Цей процес виявляється затеоретизованим та відірваним від практичних умов. Теоретичне розуміння, як правило, не супроводжується власним відкриттям (інтеріоризацією) та не звільняє від страху перед практичним застосуванням знань. Психологічна підготовка в школі та ВНЗ до умов існування у суспільстві майже відсутня. Тому, навіть якщо учень за такої системи навчання отримав не лише добрі відмітки, але і добрі знання, це не визначає успішності процесу адаптації у суспільстві. І навпаки, людина, яка майже не отримала освіти, в житті виявляється успішною.

Стосовно мети освіти у системі цивільного захисту, можна зауважити, що робітник МНС зіткнеться з необхідністю швидкого пристосування до раптово виникаючої надзвичайної ситуації. Але це не визначає необхідності бути завжди в напруженому стані бойової готовності. Такий стан може руйнівним чином вплинути на психологічний стан людини. З області прикладної психології відомо, що люди оперативних професій можуть неадекватно реагувати на процеси звичайного суспільного життя. В той же час, повинна бути постійна готовність швидкого переходу до оперативних дій, відповідних даній ситуації на основі розвинутих здібностей до адаптації. Важливо, що акцент при розвитку цих здібностей повинен відрізнитись від існуючого, враховуючи, що за складову завдання процесу навчання майбутнього працівника МНС ставити адаптацію людини у суспільстві.

Стосовно використання терміну “адаптація” можна зауважити, що він не передбачає суттєвої зміни освітніх програм. Але акцент на адаптивний характер освіти, для виховання дієздатного працівника МНС, передбачає набуття діючих практичних навичок у слухачів, що навчаються в системі МНС, як у професійному, так і у суспільному напрямках.

Немає необхідності намагатись шляхом навчання вирішити всі майбутні проблеми учня. Є небезпека надати готові схеми рішення для обмеженого кола проблем, створити відчуття уявної адаптованості, що у нестандартних ситуаціях призведе до помилок. Але навчити бачити, не боятись проблему, мати здібності до її розв’язання можливо і необхідно. В школі це доцільно робити на загальноосвітньому та загальносоціальному рівні, у ВНЗ – на загальнонауковому та загальнопрофесійному рівні.

Підсумовуючи вище сказане, можна виділити здібності, які необхідно розвивати в людини за ступенем значимості: 1. Духовне здоров’я. 2. Соціальна грамотність. 3. Емоційна та психічна врівноваженість. 4. Фізичне здоров’я. 5. Розвинутий інтелект. 6. Розвинуті творчі здібності. 7. Загальноосвітня

(загальнопрофесійна) обізнаність. 8. Комп'ютерна компетентність. 9. Розвинута комунікабельність. 10. Технічна компетентність. 11. Сенсорна чутливість.

Відповідно можна виділити необхідні шляхи розвитку та результат виховання здібностей людини до адаптації: 1. Естетичне, гуманістичне, культурне виховання. Мужність, цілеспрямованість, толерантність, адекватність дій. 2. Знання соціальних інститутів. Вміння захищати власні інтереси. 3. Розслаблення, медитація, концентрування, споглядання. Здатність при необхідності відокремлювати волю, думки, емоції, дії одне від одного. 4. Виховання пластики, координації, міцності. Основи самозахисту, здорового харчування. 5. Розвиток розумових здібностей. Здатність прогнозувати розвиток подій. 6. Розвиток творчих здібностей. Націленість на професійне самовдосконалення та самореалізацію під час дозвілля. 7. Виховання відкритості пізнанню, спостережливості. Набуття достатнього обсягу знань для професійної відповідності. 8. Оволодіння комп'ютерною грамотністю. 9. Комунікативні психологічні тренінги. 10. Оволодіння принципами побудови та функціонування технічних засобів. 11. Увага до дрібного. Розвиток зіра, нюху, слуху, смаку, інтуїції, "дворукості".

Таким чином, розвиток адаптаційних здібностей працівника МНС буде формувати спрямованість особистості фахівця на безперервне професійне самовдосконалення та забезпечувати духовну, емоційну інтегрованість у суспільне життя.